

TEMA DEL TRAIOR Y DEL HÉROE

*Sho the Platonic Year
Whirls out new right and wrong
Whirls in the old instead;
All men are dancers and their tread
Goes to the barbarous clangour of a gong.*

W. B. YEATS, *The Tower*

Bajo el notorio influjo de Chesterton (discurridor y exornador de elegantes misterios) y del consejero áulico Leibniz (que inventó la armonía preestablecida), he imaginado este argumento, que escribiré tal vez y que ya de algún modo me justifica, en las tardes inútiles. Faltan pormenores, rectificaciones, ajustes; hay zonas de la historia que no me fueron reveladas aún; hoy, 3 de enero de 1944, la vislumbro así.

La acción transcurre en un país oprimido y tenaz: Polonia, Irlanda, la república de Venecia, algún Estado sudamericano o balcánico... Ha transcurrido, mejor dicho, pues aunque el narrador es contemporáneo, la historia referida por él ocurrió al promediar o al empezar el siglo XIX. Digamos (para comodidad narrativa) Irlanda; digamos 1824. El narrador se llama Ryan; es bisnieto del joven, del heroico, del bello, del asesinado Fergus Kilpatrick, cuyo sepulcro fue misteriosamente violado, cuyo nombre ilustra los versos de Browning y de Hugo, cuya estatua preside un cerro gris entre ciénagas rojas.

Kilpatrick fue un conspirador, un secreto y glorioso capitán de conspiradores; a semejanza de Moisés que, desde la tierra de Moab, divisó y no pudo pisar la tierra prometida, Kilpatrick pereció en la víspera de la rebelión victoriosa que había premeditado y soñado. Se aproxima la fecha del primer centenario de su muerte; las circunstancias del crimen son enigmáticas; Ryan, dedicado a la redacción de una biografía del héroe, descubre qué el enigma rebasa lo puramente policial.

Kilpatrick fue asesinado en un teatro; la policía británica no dio jamás con el matador; los historiadores declaran que ese fracaso no empañó su buen crédito, ya que tal vez lo hizo matar la misma policía. Otras facetas del enigma inquietan a Ryan. Son de carácter cíclico: parecen repetir o combinar hechos de remotas regiones, de remotas edades. Así, nadie ignora que los esbirros que examinaron el cadáver del héroe hallaron una carta cerrada que le advertía el riesgo de concurrir al teatro, esa noche; también julio César, al encaminarse al lugar donde lo aguardaban los puñales de sus amigos, recibió un memorial que no llegó a leer, en que iba declarada la traición, con los nombres de los traidores. La mujer de César, Calpurnia, vio en sueños abatida una torre que le había decretado el Senado; falsos y anónimos rumores, la víspera de la muerte de Kilpatrick, publicaron en todo el país el incendio de la torre circular de Kilgarvan, hecho que pudo parecer un presagio, pues aquél había nacido

NODEVĒJA UN VAROŅA TĒMA

*So the Platonic Year
Whirls out new right and wrong,
Whirls in the old instead;
All men are dancers and their tread
Goes to the barbarous clangour of a gong.*

W. B. Yeats *The Tower*

Šo sižetu, kuru, iespējams, es izklāstīšu brīvajos vakaros, un tas jau mani kaut kādā veidā attaisno, es iedomājos Čestertona (elegantu noslēpumu izgudrotāja un atminētāja) un galma padomdevēja Leibnica (nenoliedzamās harmonijas izgudrotāja) pamanāmā iespaidā. Pietrūkst nieka detaļu, labojumu, precizējumu; šī stāsta robežas vēl nav atklātas; šodien, 1944. gada 3. janvārī, es to saredzu tā.

Darbība risinās kādā apspiestā un spītējošā zemē. Polijā, Īrijā, Venēcijas Republikā, kādā Dienvidamerikas vai Balkānu valstī... drīzāk jāsaka, notika, kaut arī stāstītājs ir mūsu laikabiedrs, jo viņa atstāstītais notikums risinājās 19. gadsimta sākumā vai vidū.

Teiksim (vēstījuma ērtībai) Īrija; teiksim 1824. gads. Vēstītāju sauc Raijens. Viņš ir mazmazdēls jaunajam, varonīgajam, skaistajam, noslepka-votajam Fērgusam Kilpatrikam, kura kaps tika noslēpumaini apgānīts, kura vārds daiļo Brauninga un Igo dzeju, kura statuļa atrodas uz kāda pelēka pakalna sarkano purvu vidū.

Kilpatriks bija sazvērnieks, konspiratīvs un izdaudzināts sazvērnieku kapteinis. Gluži kā Mozus, kurš no Moāba zemes redzēja apsolīto zemi un nevarēja spert kāju uz tās, Kilpatriks mira paša izlolotās un izsapņotās, uzvaru nesošās sacelšanās priekšvakarā. Tuvojas viņa nāves pirmā simtgade. Nozieguma apstākļi ir noslēpumā tīti; rakstot varoņa biogrāfiju, Raijens atklāj, ka šis noslēpums pārkāpj tīras krimināllietas ietvarus.

Kilpatriks tika nogalināts teātrī, un britu policijai nekad nav izdevies atrast slepkavu, vēsturnieki paziņo, ka šī neveiksme neaizēnoja tās labo slavu, jo, iespējams, pati policija pavēlēja viņu nogalināt. Raijenu satrauc arī citi šī noslēpuma aspekti. Tiem piemīt cikliskums: šķiet, atkārtojas vai savijas notikumi senos laikos, senās zemēs. Tāpēc neviens nenoliedz, ka izmeklētāji, apskatot varoņa liķi, atrada aizlīmētu vēstuli, kas brīdināja par risku ierasties teātrī tajā naktī. Arī Jūlijs Cēzars pirms došanās uz vietu, kur viņu sagaidīja draugu dunči, saņēma vēsti par nodevību ar visiem nodevēju vārdiem, bet to neizlasīja. Cēzara sieva Kalpurnija sapnī redzējusi sagrautu torni, kur senāts godināja Cēzaru; Kilpatrika nāves priekšvakarā nepatiesas un anonīmas baumas visā zemē vēstīja par apaļā torņa ugunsgrēku Kilgarvanā, ko varētu pieņemt par zīmi, jo Kilpatriks bija dzimis tieši Kilgarvanā.

en Kilgarvan. Esos paralelismos (y otros) de la historia de César y de la historia de un conspirador irlandés inducen a Ryan a suponer una secreta forma del tiempo, un dibujo de líneas que se repiten. Piensa en la historia decimal que ideó Condorcet; en las morfologías que propusieron Hegel, Spengler y Vico; en los hombres de Hesíodo, que degeneran desde el oro hasta el hierro. Piensa en la transmigración de las almas, doctrina que da horror a las letras célticas y que el propio César atribuyó a los druidas británicos; piensa que antes de ser Fergus Kilpatrick, Fergus Kilpatrick fue Julio César. De esos laberintos circulares lo salva una curiosa comprobación, una comprobación que luego lo abisma en otros laberintos más inextricables y heterogéneos: ciertas palabras de un mendigo que conversó con Fergus Kilpatrick el día de su muerte, fueron prefiguradas por Shakespeare, en la tragedia de Macbeth. Que la historia hubiera copiado a la historia ya era suficientemente pasmoso; que la historia copie a la literatura es inconcebible... Ryan indaga que en 1814, James Alexander Nolan, el más antiguo de los compañeros del héroe, había traducido al gaélico los principales dramas de Shakespeare; entre ellos, Julio César. También descubre en los archivos un artículo manuscrito de Nolan sobre los Festspiele de Suiza: vastas y errantes representaciones teatrales, que requieren miles de actores y que reiteran episodios históricos en las mismas ciudades y montañas donde ocurrieron. Otro documento inédito le revela que, pocos días antes del fin, Kilpatrick, presidiendo el último cónclave, había firmado la sentencia de muerte de un traidor, cuyo nombre ha sido borrado. Esta sentencia no condice con los piadosos hábitos de Kilpatrick. Ryan investiga el asunto (esa investigación es uno de los hiatos del argumento) y logra descifrar el enigma.

Kilpatrick fue ultimado en un teatro, pero de teatro hizo también la entera ciudad, y los actores fueron legión, y el drama coronado por su muerte abarcó muchos días y muchas noches. He aquí lo acontecido:

El 2 de agosto de 1824 se reunieron los conspiradores. El país estaba maduro para la rebelión; algo, sin embargo, fallaba siempre: algún traidor había en el cónclave. Fergus Kilpatrick había encomendado a James Nolan el descubrimiento de ese traidor. Nolan ejecutó su tarea: anunció en pleno cónclave que el traidor era el mismo Kilpatrick. Demostró con pruebas irrefutables la verdad de la acusación; los conjurados condenaron a muerte a su presidente. Éste firmó su propia sentencia, pero imploró que su castigo no perjudicara a la patria.

Entonces Nolan concibió un extraño proyecto. Irlanda idolatraba a Kilpatrick; la más tenue sospecha de su vileza hubiera comprometido la rebelión; Nolan propuso un plan que hizo de la ejecución del traidor el instrumento para la emancipación de la patria. Sugirió que el condenado muriera a manos de un asesino desconocido, en circunstancias deliberadamente dramáticas, que se grabaran en la imaginación popular y que apresuraran la rebelión. Kilpatrick juró colaborar en este proyecto, que le daba ocasión de redimirse y que rubricaría su muerte.

Šis līdzības (un citas) starp Cēzara un Īru sazvērnieka likteni liek Raijenam domāt par slēpto laika formu, par līniju kopumu, kas atkārtojas, viņam nāk prātā Kondorsa izgudrotā decimālā vēsture, Hēgeļa, Špenglera un Viko piedāvātās morfologijas, Hēsioda izvirtušie cilvēki laikposmā no zelta līdz dzelzs laikmetam Viņš domā par dvēseļu pārdzimšanas mācību, kura radīja šausmas ķeltu rakstos un kuru Cēzars piedēvēja britu druīdiem; viņš domā, ka, pirms bija Fērguss Kilpatriks, Fērguss Kilpatriks bijis Jūlijs Cēzars. No šiem riņķveida labirintiem viņu glābj kāds interesants pierādījums, kas pēc tam viņu iegrūž jaunos, vēl samezglotākos un daudzveidīgākos labirintos; kāds ubags, kas runāja ar Kilpatriku viņa nāves dienā, teica tos pašus vārdus, kurus pirms tam tragēdijā “Makbets” bija paredzējis Šekspīrs. Tas, ka vēsture atdarina vēsturi, ir pietiekami pārsteidzoši, bet, ka vēsture atdarina literatūru, ir neizskaidrojami. Raijens uzzina, ka 1814. gadā Džeimss Aleksandrs Nolans, vissenākais varoņa biedrs, pārtulkoja gallu valodā galvenās Šekspīra lugas, to skaitā “Jūliju Cēzaru”. Kā arī atklāj arhīvos kādu Nolana raksta manuskriptu par Šveicē tā dēvētajām *Festspiele* — grandiozām klīstoša teātra izrādēm, kurās nepieciešami tūkstošiem aktieru, lai atkārtotu vēsturiskās ainas tajās pašās pilsētās un kalnos, kur tās risinājušās. Cits nepublicēts dokuments viņam atklāj, ka dažas dienas pirms nāves Kilpatriks, vadot savu pēdējo sapulci, parakstījis nāves spriedumu kādam nodevējam, kura vārds tika izsvītrots. Šis spriedums nesaskan ar Kilpatrika žēlsirdīgo būtību. Raijens izmeklē lietu (šī izmeklēšana ir viens no sižeta robjiem) un nonāk pie šī noslēpuma atšifrējuma. Kilpatriks tika nogalināts teātrī, par teātri kļuva visa pilsēta, aktieri kļuva par leģionu, bet drāma, kas beidzās ar nāvi, ilga daudzas dienas un daudzas naktis. Man te ir notikumu izklāsts.

Sazvērnieki sapulcējās 1824. gada 2. augustā. Valsts bija nobriedusi dumpim. Taču kaut kas traucēja, starp sazvērniekiem bija kāds nodevējs. Fērguss Kilpatriks uzdeva Džeimsam Nolanam atrast šo nodevēju. Nolans izpildīja uzdevumu. Viņš paziņoja visiem sapulces dalībniekiem, ka nodevējs ir pats Kilpatriks, viņš pamatoja apsūdzības patiesumu ar neapstrīdamiem pierādījumiem. Kilpatriks pats parakstīja spriedumu un lūdza, lai viņa sodīšana nekaitētu tēvzemei.

Tad Nolans radīja savādu plānu. Īrija dievināja Kilpatriku; vismazākās aizdomas par viņa zemiskumu būtu kaitējušas dumpim. Nolans iecerēja pārvērst nodevēja sodīšanu tēvzemes atbrīvošanas veicināšanā. Viņš izteica domu, ka notiesātajam jāmirst no nezināma slepkavas rokas tīši dramatiskos apstākļos, lai paliktu tautas atmiņā un lai pasteidzinātu sacelšanos. Kilpatriks zvērēja atbalstīt šo ieceri, un tas viņam deva iespēju izpirkt vainu un attaisnot savu nāvi.

Nolan, urgido por el tiempo, no supo íntegramente inventar las circunstancias de la múltiple ejecución; tuvo que plagiar a otro dramaturgo, al enemigo inglés William Shakespeare. Repitió escenas de Macbeth, de Julio César. La pública y secreta representación comprendió varios días. El condenado entró en Dublín, discutió, obró, rezó, reprobó, pronunció palabras patéticas, y cada uno de esos actos que reflejaría la gloria, había sido prefijado por Nolan. Centenares de actores colaboraron con el protagonista; el rol de algunos fue complejo; el de otros, momentáneo. Las cosas que dijeron e hicieron perduran en los libros históricos, en la memoria apasionada de Irlanda. Kilpatrick, arrebatado por ese minucioso destino que lo redimía y que lo perdía, más de una vez enriqueció con actos y palabras improvisadas el texto de su juez. Así fue desplegándose en el tiempo el populoso drama, hasta que el 6 de agosto de 1824, en un palco de funerarias cortinas que prefiguraba el de Lincoln, un balazo anhelado entró en el pecho del traidor y del héroe, que apenas pudo articular, entre dos efusiones de brusca sangre, algunas palabras previstas.

En la obra de Nolan, los pasajes imitados de Shakespeare son los menos dramáticos; Ryan sospecha que el autor los intercaló para que una persona, en el porvenir, diera con la verdad. Comprende que él también forma parte de la trama de Nolan... Al cabo de tenaces cavilaciones, resuelve silenciar el descubrimiento. Publica un libro dedicado a la gloria del héroe; también eso, tal vez, estaba previsto.

Laika trūkuma dēļ Nolans neprata pilnībā saplānot sarežģītās izrādes apstākļus; viņam nācās atdarināt citu dramaturgu, ienaidnieku angļi Viljamu Šekspīru. Viņš plaģiēja “Makbeta” un “Jūlija Cēzara” ainas. Izrāde, publiski un slepenībā, ilga dažas dienas. Notiesātais ieradās Dublinā, sarunājās, rīkojās, lūdza Dievu, pauda sašutumu, teica patētiskas runas, katra no šīm darbībām vainagosies ar slavu, kā to bija paredzējis Nolans. Simtiem aktieru sadarbojās ar galvenās lomas tēlotāju; dažā loma bija sarežģīta, cita — mirklīga. Viņu vārdi un rīcība paliks ierakstīti vēstures grāmatās un kaislīgajā Īrijas atmiņā. Aizrāvis ar savu kārtīgi izstrādāto likteni, kas viņu atbrīvoja un bendēja, Kilpatriks bagātināja sava tiesneša vārdus ar improvizētām darbībām un vārdiem. Tā risinājās ļaužpilnā drāma, līdz 1824. gada 6. augustā kādā ar sēru priekškaru segtā ložā kā paredzējums Linkolna ložai gaidīts šāviens ietriecās krūtīs nodevējam un varonim, kurš, aizrijoties asinīm, knapi varēja izrunāt dažus lomai paredzētos vārdus.

Nolana darbā no Šekspīra aizgūtie fragmenti nav tik dramatiski; Raijenam ir aizdomas, ka autors tos ielika, lai nākotnē kāds atklātu patiesību. Raijens saprot, ka arī viņš ir daļa no Nolana iecerēs... Pēc lielām pārdomām viņš nolemj noslēpt atklāto. Viņš publicē grāmatu, lai slavinātu varoni; iespējams, arī tas bija paredzēts.